

KÁNTOR LAJOS

KUSZTOS ÚTJAI

■ Kusztoz Endre művészetének, nyolcvanöt évet átívelő életútjának mérőkövei nem a (közös és egyéni) kiállítások. Annak ellenére mondhatjuk ezt, hogy 1953, illetve 1958 és 2009 közö, Kolozsvártól (Erdőszentgyörgytől és Szovátától) Kolozsvárig, beírható a Magyar Nemzeti Galéria (Budapest, 1972), New York és Los Angeles (1977), az Ernst Múzeum (Budapest, 2002), valamint Róma, Párizs, Brüsszel, Berlin, Szófia, Bukarest (2005–2006) is. (Egy szerény köztes adat, először 1977-ből: a Korunk Galéria.) A mérőkövek máshol, többnyire nem vagy alig jelzett utakon keresendők – patakparton, szegények temetőjében, elnéptelenedett kis állomáson. Most mégis egy emlékeztető gyűjteményes tárlaton, a kolozsvári fiatal Quadro Galériában 2009 októberében–novemberében látott Kusztoz-képek (szénrajz, pasztell, gouache) legyenek a kiindulópontok. Az egyszerű nézői és a szakmai-kritikai befogadás szempontjából beszélhetünk mérőkökről. A kiállítás szervezője-rendezője (ma úgy mondják: kurátora) és az igényes katalógus tanulmányírója, a pályán figyelemre méltóan induló Székely Sebestyén György olyan szerencsés kézzel válogatott, és a munkák tállalását olyan ötletesen valósította meg, hogy valósággal kikényszeríti belőlünk a felismerést: Erdély, a Kárpát-medencei térség egyik legnagyobb, legeredetibb újabb kori művészevel van találkozásunk, aki legalábbis egyenrangúnak tekintendő a nála korábban érkezett (és már eltávozott) klasszikusainknak tudott képzőművészekkel.

Honnan ez a meggyőződés? (Amely felülírja saját régebbi, bár ugyancsak egyértelműen elismerő beszámolóinkat, értelmezéseinket.) Az egyes szénrajzok évtizedek óta megszólítanak, ezúttal vi-

szont a falak, az egymás mellé-fölé sűrűn elhelyezett rajzokkal szóló kiállításfalak beszéde volt más, már-már elviselhetetlenül tömör, drámai; egy művészi életút foglalata sugallta az újragondolást, az értékrend felülvizsgálatát, Kusztoz Endre előretörését művészettörténetünk 20–21. századában. Most már ugyanis nem elég a fák életének-halálának ismerőjéről, a szénrajz mesteréről nyilatkozni, felhasználni grafikai lapjainak sorát „nemzeti-kisebbségi narratívák” újrafogalmazására. A Kusztoz-életművet egyben, egészében kell látnunk: egy folyamatosan érő tehetőség, az embert (a mindenkori embert?) körülvevő és benne visszhangzó világot pontosan felfogó, szenvedést és törvényt megértő művész sajátos formájú teljesítményét lehet-kell mérnünk, hozzámérnünk – akár a legnagyobbakhoz.

Erre tesz kísérletet Székely Sebestyén György a katalógusban, *Szaggatott napló. Kusztoz Endre művészete* cím alatt. A hosszabb megfigyelésről, mondhatni évekre visszatekintő felkészülésről, kutatómunkáról tanúskodó tanulmányvázlat legfontosabb felismerése talán az – és erre Kusztoz Endre munkássága és annak írásos visszhangja jó alkalom –, hogy a képi és írásos kommunikáció közt igen nagy a különbség, és akár a műkritikai külsőségekkel élő publicisztika (vagy a művészi vallomás) tévutakra vezethet. Székely Sebő jól látja, hogy Kusztoz életművének jó (mennyiségileg is jelentős) részét a képi kommunikáció jellemzi, pontosabban az a fajta valóságbrázolás, amely nem a jelképekre utazik – még ha egyes lapjait jelképnek lehet is értelmezni. Azt gondolom, bizonyos Kusztoz-grafikák címét külső emberek adták-adják, így lesz visszatérően ilyen (szerencsétlen) nevük, mint például a *Székely*

csúcsív. Más kérdés az, hogy Székely Sebestyén Györgyöt néha megtéveszti a név/címadás, és a grafikust marasztalja el ott, ahol csak a (feltételezett) tanácsadót kellene. Vagy őt sem? Tornyai János híres festményén, a nagy pusztaságban magányos, már-már összeroskadó ló „életképén” ront vagy javít az adys cím, a *Bús magyar sors?* (A címhez ez is hozzátartozik: *Önéletrajz.*) (Az élés és visszaélés irodalmi példáit bőven lehetne sorolni, Reményik- és Áprily-versekkel, utókori koptatásukkal.)

Székely Sebestyén György maga is keresi a szavakba öntés lehetőségét, hiszen csak így kommunikálhat kortársaival a

kiválasztott művészeiről, művészetéről. Te-kintélyes elődökhöz fordul segítségért (Wilhelm Worringer, Kállai Ernő), így jut el „Kusztos egocentrizmusáig” és a „kalligráfiai tébolyig”. Vitatkozhatunk rajta. Én inkább az élet rendjének képi-filozofikus felismerését hangsúlyoznám, a fehér falusi házak közt kanyargó utak, rétegzett dombok erőteljes realista-expresszionista (konstruktív?) rajzától a ledőlt, villám sújtotta fák felkiáltójeléig, az elfekvő ágak kuszaságáig. És a kései, döbbenetes önarcképekig. (Ezek már külön falon, keretben voltak láthatók.)

A „szaggatott napló” mindenesetre vitathatatlan telitalálat.

